

Projektas, 2018-10-29¹

Lietuvos socialdemokratų partijos vizija 2024

Teisinga ir auganti. Visa Lietuva

---

¹ Tai yra ne visas vizijos projekto tekstas. Kol kas dar ruošiamos aplinkos apsaugos ir stiprios demokratijos dalys.

TURINYS

TEISINGA IR AUGANTI. VISA LIETUVA	4
1. ĮTRAUKIANČIOS EKONOMIKOS PLĖTROS MODELIS	6
Aktyvi ir integruojanti darbo rinkos politika	8
Suaugusiųjų profesinių įgūdžių gerinimas.	8
Kova su nedeklaruotu darbu.	9
Bedarbių skurdo įveikimas.	9
Ekonominė demokratija ir socialinis dialogas.....	10
Profesinių sąjungų teisių išplėtimas.	10
Darbo užmokesčio sistemos keitimas.	11
Ekonominės demokratijos inovacijos.....	11
Efektyvi ir socialiai teisinga mokesčių politika	12
Progresiniai gyventojų pajamų mokesčiai.....	13
Teisingas visų pajamų apmokestinimas.	13
Investicijų skatinimas.....	13
2. GEROVĖS VALSTYBĖ: LINK SĖKMINGOS VISUOMENĖS.....	14
Pajamų apsauga ir skurdo mažinimas.....	15
Universalios nacionalinės senatvės pensija.....	15
Esamų pensijų pakopų reforma.	16
Parama vaikus auginančioms šeimoms, nedarbo ir skurdo atvejais.	16
Socialinių paslaugų plėtra	17
Teisingo darbo užmokesčio užtikrinimas.....	18
Saugių darbo sąlygų sukūrimas.	18
Socialinių paslaugų tinklo plėtra.	18
Tviri ir draugiška sveikatos apsauga	18
Prieinama sveikatos priežiūros sistema.....	20
Išvengiamo mirtingumo mažinimas.....	20
Finansavimo ir medikų sąlygų gerinimas.	20
3. IŠSILAVINUSI IR KŪRYBIŠKA LAISVŲ ŽMONIŲ VISUOMENĖ	20
Kokybiškas ir inovatyvus aukštasis mokslas.....	21
Konkurencingi atlyginimai.....	22
Studijų finansavimo sistemos reforma.....	22

Akademinės savivaldos stiprinimas.....	22
Socialiai teisingas švietimas	23
Visuotinis ikimokyklinis ugdymas.....	23
Socialinis teisingumas mokyklose.....	24
Ugdymo programų atnaujinimas.....	24
Į visuomenę orientuota kultūros politika	24
Visuomenės įtraukimas.....	25
Kultūros prieinamumas.....	25
Kultūros sričių lygiateisiškumas.....	26
4. SAUGI LIETUVA TAIKIOJE EUROPOJE.....	26
Atvira užsienio politika.....	27
Įgalinimas per veiksmingą kaimynystę.....	28
Atsakomybė atliepiant tarptautinius iššūkius.....	28
Piliečių įtraukimas į strateginį dialogą.....	28
Gerovę įtvirtinanti Europa	29
Solidarumo paktas Europai.....	30
Vieninga ES mokesčių politika.....	30
ES fiskalinių taisyklių pertvarka.....	31
Visa aprėpianti krašto apsauga	31
Kariuomenės modernizacija.....	32
Glaudesnis NATO bendradarbiavimas.....	32
Visuomenės įtraukimas.....	32

TEISINGA IR AUGANTI. VISA LIETUVA

Skelbdami šį strateginį dokumentą, žymime idėjines permainas ir grįžimą prie savo šaknų. Išdėstome mūsų pagrindines politikos vertybes: kas mes esame, ko siekiame ir kuo vadovaujamės. Regėdami Lietuvą, kokioje mes norime gyventi, išskiriame ir svarbiausias kryptis, kuriomis grįšime savo politiką artimiausiu laikotarpiu – iki 2024 metų.

Lietuvos socialdemokratai – pati seniausia šalies politinė partija, kuri nuo pat savo įsteigimo 1896 m. įsipareigojo kovoti dėl nepriklausomos ir demokratinės Lietuvos. Kartu su kitomis XIX a. antroje pusėje susikūrusiomis socialdemokratų partijomis Vakarų ir Vidurio Europoje, Lietuvos socialdemokratai stėjo ginti *visų* žmonių teisių ir interesų.

Socialdemokratai buvo pagrindinė varomoji jėga, kurios pastangomis Europoje pakloti demokratijos ir gerovės valstybės pamatai. Per šį laiką jie patyrė dvi idėjines transformacijas. Pirmoji – tai XX a. 3-6 dešimtmetyje įvykęs virsmas iš klasikinio marksizmo į ekonominį keinsizmą. To dėka Vakaruose sukurtas gerovės kapitalizmas, kur valstybei teko esminis vaidmuo suvaldant rinką.

Antroji socialdemokratijos idėjų kaita susiklostė XX a. paskutiniajame dešimtmetyje. Atsakydami į dešiniųjų mestą neoliberalizmo iššūkį, kairieji pasuko centristinės „trečiojo kelio“ ideologijos link taip siekdami peržengti politinės kairės ir dešinės skirtumus. Lietuvai atgavus laisvę, atsikūrę socialdemokratai taip pat ilgainiui pasekė šiuo bendražygių Vakaruose nubrėžtu keliu.

Iš pradžių „trečiojo kelio“ ideologija susilaukė didelės rinkiminės sėkmės. Amžių sandūroje visoje Europoje socialdemokratai tapo vyraujančia politine jėga. Deja, po dvidešimties metų turime konstatuoti, kad toks kairiųjų ir dešiniųjų idėjų susimaišymas patyrė fiasko. Rinkėjų parama iššvaistyta, auga nelygybė, stiprėja radikalūs ir antidemokratiniai judėjimai.

Taigi, šiandien socialdemokratai yra priėję naują kryžkelę. Turime perkurti savo tapatybę, kad atstatytume visuomenės pasitikėjimą ir užkirstume kelią išcentrinėms,

demokratinę tvarką griaunančioms tendencijoms. Užuoat klioventsi rinkų impulsais, privalome *sugrąžinti viršenybę politikai* kaip visų šalies gyventojų įtraukimui, išklausymui ir jų interesų suderinimui.

Lietuvoje įsitvirtinęs mąstymas gali būti apibūdintas vienu sakiniu: „Iš pradžių iškepkime ekonomikos pyragą, o tada galėsime jį pasidalinti“. Deja, tai – iliuzija. Kai Lietuva stojo į Europos Sąjungą (ES), bendrasis vidaus produktas (BVP) 1 gyventojui nesiekė nė pusės ES vidurkio. Šiandien jis jau arti 80% ES vidurkio, tačiau pamatinės vystymosi prielaidos liko tos pačios.

Susitelkus tik į BVP augimą ir toliau nekreipiant dėmesio, kaip jis paskirstomas, Lietuva moka per didelę kainą. Nelygybei nemažėjant, nuo nepriklausomybės atgavimo šalis neteko beveik milijono žmonių. Vien įstojus į ES, svetur išvyko virš 400 tūkst. žmonių daugiau nei imigravo. Galiausiai tik trečdalis šalies piliečių mano, kad jų balsas valstybėje apskritai ką nors reiškia.

Skelbdami atsinaujinimą, mes keliame *kitokios* Lietuvos idėją. Ekonomikos augimas negali būti savitiksliis. Jis reikšmingas tik tuomet, jei stiprinami žmonių gebėjimai ir tarpusavio solidarumas. Ne BVP, o gyventojų išsilavinimas, sveikata ir visuomenės pasitikėjimas vieni kitais yra tikrieji mūsų šalies pažangos rodikliai. Štai kodėl mes siekiame **VISUS ĮTRAUKIANČIOS LIETUVOS**.

Deklaruodami, kad keičiamės, privalome būti sąžiningi dėl aplinkybių. Nors pagrindiniai asmenys, su kuriais siejama senoji politika, pasitraukė iš partijos, mes negalime visiškai nusimesti atsakomybės už ankstesnių koalicinių vyriausybių, kurioms vadovavo socialdemokratai, padarytas klaidas. Šios pamokos yra vertinga patirtis, bet taip pat įpareigoja keistis.

Dar daugiau – nesibaidome istorijos. Paradoksalu: didieji tarpukario Lietuvos kairieji demokratai – vasario 16-osios akto signatarai S. Kairys, M. Biržiška, S. Narutavičius, J. Vileišis, prezidentas K. Grinius ir ministras pirmininkas M. Sleževičius – yra nepriklausomybės herojai, tačiau šiais laikais viešojoje erdvėje politinė kairė neretai siejama su mums iš šalies primestu režimu.

Lietuvos istoriografijoje nėra pakankamai įvertintas ir kairiųjų moterų lyderių vaidmuo. Mes semiamės įkvėpimo iš tokių asmenybių kaip G. Petkevičaitė-Bitė, F. Bortkevičienė, L. Purėnienė ir J. Griniuviėnė, kurios nepailsdamos kovojo dėl šalies laisvės ir demokratijos bei telkė politinę valią įtvirtinti lygias vyrų ir moterų teises.

Taip, sovietinė okupacija ne tik iškreipė mūsų valstybės raidą, bet ir paženklino kairiųjų judėjimą. Atsakydami į tai, laikome savo istorine pareiga budinti pilietinę Lietuvą. Nuo pat pradžių socialdemokratai siekė žmonių ir jų bendruomenių *įgalinimo*. Mes priimame šį pirmtakų iššūkį ir dėsime ypatingas pastangas tam, kad pralaužtume įsisenėjusį baimių ir įtarumo įšalą.

1. ĮTRAUKIANČIOS EKONOMIKOS PLĖTROS MODELIS

Svarbiausiu Lietuvos ūkio iššūkiu laikome persiorientavimą į produktyvią, inovatyvią, aukštą pridėtinę vertę kuriančią ekonomiką. Mūsų nuomone, lėtas produktyvumo augimas Lietuvoje yra ne atsitiktinumas, o klaidingos ekonominės politikos pasekmė.

Ankstesnės vyriausybės daug dėmesio skyrė šalies konkurencingumo didinimui. Iš dalies jų pastangos buvo sėkmingos: Pasaulio Banko *Doing Business 2018* indekse pasiekėme 16-tą vietą, pralenkdami tokias šalis kaip Airiją, Vokietiją ir Šveicariją. Tačiau ilgai žadamo tiesioginių užsienio investicijų proveržio vis dar nesulaukėme. Akivaizdu, kad konkuravimo pigia darbo jėga ir mažais mokesčiais potencialas yra išsisėmęs.

Pokrizinė Lietuvos ekonomikos raida, pasižyminti žemu investicijų lygiu, žemos pridėtinės vertės ūkio šakų įsivyravimu ir dėl to mažais atlyginimais, yra ankstesnių vyriausybių pasirinkto, dešiniąja ideologija paremto ir šiandienos Lietuvai netinkamo ekonominio modelio išdava.

Investicijos po krizės smarkiai sumažėjo ir atsigauja labai lėtai. Investicijų lygis Lietuvoje siekia 18% BVP – žemesnis negu ES vidurkis ir per mažas išsivysčiusias šalis besivejančiai ekonomikai. Privačių investicijų trūkumas yra vienas didžiausių ES, tuo tarpu viešosios investicijos atsilieka mažiau – pirmiausia dėl ES finansavimo. Lietuvos ekonomikos struktūra mažai pasikeitė per pastarąjį dešimtmetį. Virš 60% eksporto sudaro mažo žinių intensyvumo paslaugos bei žemų ir vidutinių-žemų technologijų pramonės produkcija. Net 85% pramonėje dirbančių žmonių dirba žemos pridėtinės vertės sektoriuose.

Pigios darbo jėgos politika sukuria dirbtinį neapibrėžtumą Lietuvos įmonėms ir stabdo jų investicijas į darbo našumą didinančias technologijas. Įmonei, dėl kylančių atlyginimų norinčiai investuoti į produktyvumo didinimą, iškyla rizika, kad jos konkurentai įsiveš pigią trečiųjų šalių darbo jėgą ir produktyvumą didinanti investicija neatsipirks. 2016 m. tik 68% Lietuvos įmonių investavo į savo verslą, kuomet ES vidurkis buvo 84%. Beveik trečdalis Lietuvos įmonių (31%) mano, kad investavo per mažai per pastaruosius trejus metus – didžiausias procentas ES.

Mes įsitikinę, kad ne mažiausi mokesčiai, o išsilavinę, kūrybingi ir ateitimi pasitikintys žmonės yra produktyvios ir inovatyvios ekonomikos pamatas. Mes remiame efektyvią

socialinę apsaugą, nes ji leidžia žmonėms nevengti rizikos, imtis asmeninės iniciatyvos ir pradėti savo verslus. Mes už tolerantišką, žmonių ir požiūrių įvairovę gerbiančią visuomenę, nes laisva visuomenė skatina kūrybingumą, sudaro sąlygas aukštos kvalifikacijos darbuotojų bendruomenei ir sukuria terpę inovacijoms. Mes pasisakome už naują, socialdemokratinėmis vertybėmis grįstą plėtros modelį.

Mes dėsime visas pastangas, kad verslo sąlygos Lietuvoje gerėtų. Ankstesnių vyriausybių ekonominė politika per dažnai buvo nukreipta į naudą stambiam verslui, išstumiant iš rinkos smulkias ir vidutines įmones. Valstybiniai infrastruktūros projektai dažnai buvo per dideli ir per brangūs, nešantys privačią naudą pasirinktoms įmonėms, bet be reikalo didinantys kaštus Lietuvos verslui ir taip mažinantys jo tarptautinį konkurencingumą. Sieksime užtikrinti teisingas konkurencijos sąlygas visoms Lietuvos įmonėms, įskaitant ir smulkų bei vidutinį verslą.

Mūsų darbo rinkos ir migracijos politika padės užtikrinti apibrėžtumą Lietuvos įmonėms dėl darbo jėgos kaštų. Apriboję galimybę konkuruoti pigia įvežtine darbo jėga, mes nusiūšime žinutę Lietuvos įmonėms, kad atėjo laikas imtis atidėtų investicijų į produktyvumo didinimą. Pigios darbo jėgos politikos atsisakymas taip pat reikš, kad įmonių investicijos į darbo našumo didinimą turės didesnę tikimybę pasiteisinti.

Didėjantis ekonomikos produktyvumas duos tiesioginę naudą Lietuvos verslui. Aukštesni atlyginimai didins Lietuvos žmonių vartojimą. Turtingesnė visuomenė sudarys palankias sąlygas su importu mažiau konkuruojančioms smulkioms ir vidutinėms įmonėms, nes didesnė Lietuvos žmonių perkamoji galia reikš didesnę paklausą jų prekėms ir paslaugoms.

Valstybės ir ES vaidmuo finansuojant inovacijas turės išlikti svarus, nes dauguma dabartinių Lietuvos įmonių orientuojasi į žemos pridėtinės vertės sritis, yra menkai integruotos į pasaulinę ekonomiką ir todėl yra mažai imlios inovacijai. Ribotus resursus turime nukreipti į kelias prioritetines sritis. Pastaruosius dešimt metų Lietuvoje sėkmingai auga tokios žiniomis pagrįstos ekonomikos sritys kaip biotechnologijos, lazerių gamyba, mechatronika ir informacijų technologijos. Šios sritys ir toliau turėtų sudaryti inovacijų skatinimo branduolį, bet finansavimas turi būti prieinamas ir kitoms svarbioms Lietuvos ūkio šakoms.

Lietuvoje yra sukurta didelė inovacijų skatinimo infrastruktūra, į kurią investuota daug ES struktūrinių fondų lėšų. Mes turime užtikrinti efektyvų inovacijų skatinimui skirtų lėšų panaudojimą ir panaikinti viena kitą dubliuojančias funkcijas ir institucijas. Sutaupytos lėšos ir sumažinta biurokratija skatins tampresnį bendradarbiavimą tarp viešojo sektoriaus ir privataus verslo inovacijų srityje.

Aktyvi ir integruojanti darbo rinkos politika

Lietuvos ekonomika nebus nei tvari, nei įtrauki, jei neįveiksime iki šiol didžiulių užimtumo ir nedarbo skirtumų tarp įvairių šalies regionų ir socialinių grupių. Todėl plėtosime aktyvias darbo rinkos priemones, skirsime deramą dėmesį bedarbių integracijai į darbo rinką ir kovosime su iki šiol opia nedeklaruoto darbo problema, kuri pažeidžia dirbančiųjų teises ir neigiamai veikia jų šeimų gerovę.

Vertinant bendrąsias tendencijas, lyginant su ekonomikos sunkmečiu 2010 m., darbo rinkos būklė taisėsi. Nedarbo lygis krito daugiau nei per pusę ir 2017 m. pasiekė 7,1%. Jaunimo nedarbas po krizės taip pat susitraukė 2,7 karto iki 13,3%, o ilgalaikio nedarbo apimtys sumažėjo 3,5 karto iki 2,7%. Be to, stipriai padidėjo 20-64 m. asmenų užimtumo lygis, pasiekęs 76% arba 3,8% daugiau nei ES vidurkis.

Tačiau šis atsigavimas nebuvo *įtraukus*. Nepaisant spartaus ekonominio augimo, ir toliau augo pajamų nelygybė bei asmenų, gyvenančių žemiau skurdo ribos, dalis. Išryškėjo ir kitos opios darbo rinkos problemos. Lietuvoje pastebimi reikšmingi skirtumai tarp užimtumo, nedarbo ir ilgalaikio nedarbo lygio didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir mažiau išsivysčiusiose vietovėse. Taip pat rimta žemesnės kvalifikacijos asmenų integracijos į darbo rinką problema.

Galiausiai, ilgalaikiam ekonominiam augimui grėsmę kelia demografinės tendencijos. Nuo 2000 m. Lietuvoje bendras gyventojų skaičius kasmet mažėjo vidutiniškai 1%, tiek dėl neigiamo natūralaus gyventojų prieaugio (gimstančiųjų skaičius mažesnis nei mirstančiųjų), tiek dėl didelės emigracijos, kurią iš esmės nulemia žemi atlyginimai ir prastos kokybės darbo vietos.

Siekdami užkirsti kelią šioms neigiamoms tendencijoms ir kurdami visus šalies gyventojus įtraukiančią darbo rinką, veiksime trimis pagrindinėmis kryptimis: (1) gerinsime suaugusiųjų profesinius įgūdžius; (2) kovosime su nedeklaruotu nedarbu; (3) mažinsime bedarbių skurdą ir padėsime jiems grįžti į darbo rinką.

Suaugusiųjų profesinių įgūdžių gerinimas. Galimybės persikvalifikuoti ar kelti kvalifikaciją nepriklausomai nuo amžiaus ir užimtumo skatina mokymąsi visą gyvenimą. Deja, šioje srityje mes vis dar smarkiai atsilikame: 2017 m. tik 5,9% Lietuvos suaugusiųjų dalyvavo mokymosi programose, kai ES vidurkis siekė 10,9%. Mokymąsi visą gyvenimą turime padaryti labiau prieinamu ir įtraukti socialines grupes, kurios šiomis programomis mažai naudojasi. Be to, turime užtikrinti, kad mokymai atitiktų darbo rinkos poreikius. Tam reikia skatinti bendradarbiavimą tarp vietinių darbo biržų, darbdavių ir profesinių sąjungų. Taip pat turėtų būti didinama

parama nekvalifikuotiems arba žemą kvalifikaciją turintiems suaugusiems kelti arba keisti kvalifikaciją ne tik nedarbo periodu, bet ir esant darbo santykiuose.

Siekiant užtikrinti didesnę kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlą, būtina toliau iš esmės gerinti profesinio rengimo ir mokymo programų patrauklumą ir jų aktualumą darbo rinkoje, pvz., labiau plėtojant pameistrystės programą, kurioje dalyvaujant pakaitomis įgyjama darbo patirtis (darbo vietoje) ir mokomasi mokymosi vietoje. Siekiant skatinti įmones steigti pameistrystės vietas ir prisidėti darbdavių organizacijas rengiant ir vertinant mokymų programas bei nustatant profesinius standartus, turėtų būti siekiama mažinti biurokratinę naštą bei numatytas darbdavių patiriamų kaštų subsidijavimas.

Kova su nedeklaruotu darbu. Dėl nedeklaruojamo darbo kyla įvairių problemų. Visų pirma, nedeklaruotas darbas dėl mokesčių slėpimo kenkia viešųjų finansų tvarumui ir fiskaliniam stabilumui, taip pat nedeklaruotas darbas iškraipo įmonių tarpusavio konkurenciją. Su nedeklaruotu darbu dažnai siejamos prastos darbo sąlygos, su sveikatos ir darbo saugos reikalavimais siejami trūkumai, mažesnis darbo užmokesčio lygis bei darbuotojų socialinės apsaugos stoka. Remiantis Williams ir kt. (2017) atliktu tyrimu, 2013 m. nedeklaruoto darbo dalis (kaip procentinė visų darbo sąnaudų išraiška) Lietuvoje siekė 19,8%. Šis rodiklis buvo antras pagal dydį ES (11,6%).

Siekdami silpninti paskatas nedeklaruoti darbo santykių, mažinsime darbo jėgos mokesčių naštą labiausiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms. Taip pat griežtinsime darbdavių bei darbuotojų atsakomybę. Tam, kad konkurencinės sąlygos šalyje būtų visiems vienodos, stiprinsime Valstybinės darbo inspekcijos (VDI) turimus analitinius bei infrastruktūrinius pajėgumus. Taip pat gerinsime institucinę koordinaciją tarp VDI ir Valstybinės mokesčių inspekcijos (VMI). Mūsų požiūriu, tik viena įstaiga turi būti atsakinga už kovą su nedeklaruojamu darbu.

Bedarbių skurdo įveikimas. Lietuvoje bedarbių skurdo lygis 2016 m. buvo penktas pagal dydį ES ir siekė 47,7% (ES vidurkis – 34,1%). 2016 m. bedarbių, kurių nedarbo trukmė siekė 1-2 mėn., gaunančių nedarbo išmokas dalis siekė 28,6% ir buvo mažesnė nei ES vidurkis – 31,8%, o bedarbių, kurių nedarbo trukmė 6-11 mėn., gaunančių nedarbo išmokas dalis siekė tik 22,7% (ES vidurkis – 34,3%). Adekvatus nedarbo išmokų lygis užtikrina, jog darbo jėga šalyje pasiskirstys efektyviau, nes darbo ieškantys asmenys gali skirti daugiau laiko jų įgūdžius ir lūkesčius atitinkančio darbo paieškai arba persikvalifikavimui. Naudą iš adekvačių nedarbo išmokų gauna visi dirbantieji, nes jos didina darbo ieškančių asmenų derybinę galią, leisdamos rinktis tinkamą ir gerai apmokamą, o ne pirmą pasitaikiusį darbo pasiūlymą. Tuo tarpu neužtikrinant bedarbiams deramų gyvenimo sąlygų, tai skatina emigraciją. Daugiau kaip 75% emigrantų iš Lietuvos išvykimo metais nedirbo ar nesimokė.

Atsižvelgdami į Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) rekomendacijas, sieksime pailginti netekusiems darbo išmokų gavimo laikotarpį nuo dabartinių 9 mėnesių iki dvejų metų. Taip pat siūlysiame trumpinti laikotarpio, kurį reikalaujama įgyti prieš pripažįstant teisę į nedarbo išmokas, trukmę. Sieksime, kad visų namų ūkių gaunamų išmokų suma nebūtų mažesnė nei prognozuojamo skurdo rizikos riba. Užkirsdami kelią galimoms bedarbių paskatoms nedarbui, kelsime reikalavimus jiems dalyvauti kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo programose. Stiprinsime Darbo biržos pajėgumus tam, kad bedarbiams būtų suteikta profesionali pagalba (įskaitant psichologų konsultacijas) integruojantis į darbo rinką.

Ekonominė demokratija ir socialinis dialogas

Ateityje pažanga vis labiau priklausys nuo kūrybiškų, lanksčių ir išradingų bendruomenių. Tai įmanoma pasiekti tik tokiose visuomenėse, kuriose žmonių santykiai pirmiausia grįsti abipuse pagarba ir lygiateisiu bendradarbiavimu, o ne hierarchiniais galios santykiais ir statuso skirtumais.

Nelygybė šiais laikais didele dalimi egzistuoja būtent todėl, kad demokratija yra išstumta iš ekonomikos srities. Todėl nepakanka tik priemonių valstybės lygmeniu tam, kad būtų suvaldyti vis didesni pajamų ir turto skirtumai. Mes turime išplėsti ir įtvirtinti demokratijos praktikas darbo vietose, kuriose daugelis žmonių praleidžia reikšmingą savo gyvenimo dalį.

Valstybės su geriausiai išvystytomis socialinėmis partnerystėmis ir efektyviomis socialinės apsaugos sistemomis yra tarp sėkmingiausių ir konkurencingiausių pasaulyje. Stiprūs darbo santykiai yra demokratijos dalis, būtina veiksmingai ekonomikai. Socialiniu dialogu ir konsensusu paremti susitarimai yra ilgaamžiai ir užtikrina stabilumą visuomenėje.

Deja, Lietuvoje paprastai tik formaliai įgyvendinami socialinio dialogo principai ir neišnaudojamas tikrasis jo potencialas. Pagal pagrindinius socialinį dialogą apibūdinančius rodiklius, tokius kaip narystė profesinėse sąjungose bei kolektyvinių derybų aprėptis, Lietuva užima vieną paskutinių vietų tarp ES valstybių narių.

Siekdami ištaisyti šią padėtį ir atliepdami į kūrybinės visuomenės iššūkius, mes skirsime dėmesį šioms prioritetinėms sritims: (1) profesinių sąjungų teisių išplėtimas; (2) darbo užmokesčio sistemos keitimas; (3) ekonominės demokratijos inovacijos.

Profesinių sąjungų teisių išplėtimas. Laikomės principinės nuostatos, kad nė vienas sprendimas socialinėje-ekonominėje srityje neturėtų būti priimamas be

darbuotojų atstovų dalyvavimo kuo ankstesnėje stadijoje – dar tik svarstant galimų pokyčių kryptis. Profesinės sąjungos turėtų deleguoti patarėją ne tik prie Vyriausybės ir Seimo, bet prie kiekvienos, su darbo santykiais susijusios ministerijos ir Seimo komiteto. Taip pat privalu stiprinti trišalės tarybos infrastruktūrą įsteigiant nepriklausomą sekretoriatai bei stiprinant tarybos narių kompetencijas. Būtina atkurti trišalės tarybas regionuose.

Įsigaliojus naujam Darbo kodeksui, Valstybinės darbo inspekcijos darbų apimtys ženkliai išaugo. Deja, daugelis naujo pobūdžio patikrinimų atliekami tik formaliai. Todėl profesinėms sąjungoms turi būti suteikiama darbo sąlygų inspektavimo teisė. Naujuoju Darbo kodeksu taip pat praplėstos darbo ginčų komisijos kompetencijos darbo sutarties nutraukimo, darbuotojo nušalinimo, nekonkuravimo susitarimų, neturtinės žalos priteisimo klausimais. Būtina sudaryti deramas sąlygas darbo ginčų komisijoms veikti efektyviau. Turi būti skiriamas tinkamas atlygis už darbą komisijose ir vedami kvalifikuoti mokymai. Taip pat palaikome darbo teisės konsultacinės tarybos steigimą.

Darbo užmokesčio sistemos keitimas. Kolektyvinių derybų aprėptis Lietuvoje skirtingais vertinimais gali siekti 10-15% ir yra viena žemiausių ES. Orientacija į pigią darbo jėgą nesuteikia pakankamai paskatų įmonėms investuoti į žmogiškuosius išteklius bei darbo kapitalą, tad nesudaromos prielaidos didėti darbo našumui ir apribojamos darbo užmokesčio augimo galimybės. Todėl turėtų būti siekiama pereiti prie kolektyvinių atlyginimų nustatymo regioniniu, sektoriniu bei profesiniu lygmeniu.

Įmonės lygmeniu sudaromi susitarimai negalėtų būti mažiau palankūs darbuotojams. Siekiant, jog sektoriniai ir profesiniai darbo užmokesčio susitarimai būtų prasmingi bei atspindėtų realią darbo rinkos situaciją, būtina didinti darbdavių ir profesinių sąjungų tankį bei kolektyvinių derybų mastą. Tai turėtų skatinti įmones skirti daugiau finansinių išteklių vidiniams bei išoriniams mokymams, investuoti į gamybos įrangą, o tai ne tik leistų didinti darbo užmokestį, bet ir gerintų darbo vietų kokybę, taip pat sumažintų vyrų ir moterų atlyginimų atotrūkį už tokios pačios vertės darbą.

Ekonominės demokratijos inovacijos. Remdamiesi Jungtinės Karalystės, Ispanijos, Italijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kitų išsivysčiusių valstybių sėkmingomis praktikomis, turime išbandyti įvairias ekonomikos demokratijos formas, tokias kaip įmonės, kurių savininkai ir valdytojai yra patys darbuotojai, gamintojų ir vartotojų kooperatyvai, darbuotojų atstovai įmonių valdybose ir pan. Siekiant paskatinti tokių formų atsiradimą ir plitimą, taikytinos tam tikros valstybinės lengvatos, taip pat rengtini mokymai ir gerųjų praktikų sklaida. Gausėjant tokioms įmonėms, kurias valdo patys darbuotojai, palaipsniui transformuotume darbo santykius. Plistų tokie susivienijimai, kurie veikia ne nuosavybės, o bendruomenės pagrindu, kas iš esmės

keistų pačių verslo sampratą. Tai turėtų svariai prisidėti prie to, kad formuotųsi lygiaverčiai ir tarpusavio pasitikėjimu grįsti visuomenės narių santykiai.

Efektyvi ir socialiai teisinga mokesčių politika

Dabartinis šalies ekonominis modelis akcentuoja pigią darbo jėgą ir mažus pelno mokesčius kaip konkurencinius pranašumus. Kartu su ką tik įvestais regresiniais darbo mokesčiais ir mokestinių spragų gausa, kuri leidžia daugiausiai pajamų gaunantiems mokesčių beveik nemokėti, šis modelis sąlygoja skurstantį viešąjį sektorių, nepajėgų užtikrinti kokybišką švietimą ir socialiai saugią visuomenę. Jo pasekmės yra ne tik socialinės (didėjanti nelygybė ir emigracija), bet ir ekonominės: neoptimalios sąlygos inovatyviam, aukštą pridėtinę vertę kuriančiam Lietuvos verslui.

Lietuvoje išivyravusi dešinioji ekonominė ideologija nutyli apie svarbų viešojo sektoriaus vaidmenį užtikrinant Lietuvos verslo sėkmę ir pagrindinį dėmesį skiria mokesčių mažinimui. Tačiau mokesčiais finansuojamas viešasis sektorius, ir todėl mokesčių mažinimas yra tolygus viešojo sektoriaus mažinimui. 2016 m. duomenimis, pagal mokestinių pajamų santykį su BVP Europos Sąjungoje mes lenkiame tik Bulgariją, Rumuniją ir Airiją². Bendras mokesčių santykis su BVP Lietuvoje siekė 29,9%, kai ES vidurkis tuo tarpu siekė 39,8%. 2018 m. mokesčių reforma šį rodiklį dar labiau sumažins. Panašu, kad dabartinė vyriausybė siekia mažiausio viešojo sektoriaus Europoje titulo.

Toks žemų mokesčių politikos vykdymas yra iš tikrųjų rinkėjų apgaudinėjimas. Lietuvos žmonėms yra svarbi socialinė sanglauda. Jie nėra patenkinti dėl didėjančios socialinės atskirties ir nesąžiningos darbo ir mokesčių politikos. Šalies gyventojai taip pat vienareikšmiškai pasisako už kokybiškas ir visuotinai prieinamas viešąsias paslaugas. Šie lūkesčiai yra įtvirtinti ir Lietuvos Konstitucijoje, užtikrinančioje teisę į nemokamą švietimą ir medicinos pagalbą. Tačiau tai galima pasiekti tik didinant perskirstymą per valstybės biudžetą. Deja, valdančioji dauguma nusprendė nepaisyti savo rinkiminių pažadų. Įgyvendinus trumparegišką mokesčių reformą, egzistuojančios problemos tik dar paaštrėjo.

Nors dabartinė valdžia žada imtis priemonių kovojant su šešėline ekonomika, to toli gražu nepakanka, kad būtų užkardytos grėsmės ilgalaikei valstybės politinei ir ekonominei raidai. Todėl sieksime kitokios mokesčių politikos. Išskiriame tris

---

² Dešiniųjų propaguojamas mokesčių Airijoje ir Lietuvoje lyginimas remiantis mokestinių pajamų santykiu su BVP yra klaidinantis. Airijos BVP yra dirbtinai išpūstas per Airijos mokesčių rojų einančiais ir su Airijos ekonomika realiai nesusijusiais finansiniais srautais, pvz., JAV korporacijų su fiktyviomis būstinėmis Airijoje pelnu. Santykiyje ne su BVP, o su bendrosiomis nacionalinėmis pajamomis, mokestinės pajamos Airijoje yra *didesnės* negu Lietuvoje.

pagrindines jos kryptis: (1) progresiniai gyventojų pajamų mokesčiai; (2) teisingas visų pajamų apmokestinimas; (3) investicijų skatinimas.

Progresiniai gyventojų pajamų mokesčiai. Lietuvoje darbo pajamų apmokestinimo progresyvumo laipsnis yra vienas mažiausių visoje ES. Dideles ir mažas pajamas gaunančių asmenų mokesčių pleištas Lietuvoje 2015 m. siekė 6,2%, tuo tarpu ES vidurkis siekė 14%. Taip susiklostė dėl santykinai didelio mažų pajamų apmokestinimo ir santykinai mažo didelių pajamų apmokestinimo bei taikomų įvairių išlygų. Todėl siūlome didinti mokesčių progresyvumą mažinant gyventojų pajamų apmokestinimą mažiausias pajamas gaunantiems asmenims bei didinant gyventojų pajamų apmokestinimą dideles pajamas gaunantiems asmenims. Siūlome sieti gyventojų pajamų tarifą su gyventojų gaunamų pajamų dydžiu nepriklausomai nuo pajamų šaltinio, o tarifą nustatyti progresyviai nuo 0% iki 40%. Taip pat laikomės nuostatos, jog skurdžiai gyvenančioms šeimoms turėtų būti įvestas neigiamas pajamų mokestis. Šiomis priemonėmis siekiame, jog taisomasis mokesčių ir socialinių išmokų poveikis pajamų nelygybės mažinimui padidėtų nuo 15 Gini procentinių punktų iki ES vidurkio, kuris atitinkamai 2015 m. siekė 21 procentinių punktų.

Teisingas visų pajamų apmokestinimas. Viena esminių Skandinavijoje įsitvirtinusio socialdemokratinio gerovės režimo prielaidų – tai, kad prie bendros gerovės prisideda visi šalies gyventojai nepriklausomai nuo gaunamų pajamų pobūdžio. Tai ne tik mažina administracinę naštą, bet ir užtikrina didesnę tarpusavio pasitikėjimą bei skatina gyventojus nevengti savo mokesčių prievolių. Todėl siekiame teisingo apmokestinimo visoms gyventojų gaunamoms pajamoms nepriklausomai nuo pajamų kilmės šaltinio. Pasisakome už tai, kad būtų naikinamos mokestinės lengvatos ir peržiūrimi kapitalo mokesčiai, kaip tai siūlo padaryti tarptautinės organizacijos. Taip pat siūlome iki 2024 m. įvesti visuotinį Lietuvos gyventojų šeimos pajamų ir turto deklaravimą.

Kitų ES valstybių narių pavyzdžiu taip pat turi būti nustatytas adekvatus ir visiems privalomas turto mokestis. Pajamos iš turto mokesčių ES 2016 m. vidutiniškai sudarė apie 2% BVP, tačiau Lietuvoje šis rodiklis siekė vos 0,5% BVP. Turime pasiekti, jog Lietuvoje pajamos iš periodinių nekilnojamo turto mokesčių būtų ne mažesnės nei 2% BVP, o kitų turto mokesčių į biudžetą būtų surinkta ne mažiau nei 0,5% BVP. Taip pat pasisakome, kad nekilnojamo turto mokestis liktų vietos savivaldos žinioje bei būtų įvestas žyminis mokestis visam naujam įsigyjamam turtui (nekilnojamam turtui, akcijoms, žemei) siekiant panaikinti prielaidas ekonomiką destabilizuojantiems burbulams.

Investicijų skatinimas. Siūlysimė taikyti mokesčio atskaitą įmonėms, nusprendusioms finansuoti investicijas didinant nuosavą kapitalą, o ne įsiskolinimą. Taip pat sieksime sukurti mokesčių kreditų sistemą, kuria būtų skatinamos realios

mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros investicijos. Tokiu būdu įmonės turės daugiau paskatų bendradarbiauti su mokslo institucijomis tobulinant gaminamą produkciją ir gerinant įmonių technologinius procesus.

Lietuvoje valandų skaičius, kuris reikalingas mokesčių prievolių vykdymui, yra dvigubai didesnis nei Estijoje. Tai nulemia didesnes administravimo išlaidas, kliudo verslui ir investicijoms. Siūlome supaprastinti ir sumažinti mokesčių prievolės pradėjusiems verslininkams ir mažesnėms įmonėms kartu plečiant elektroninių paslaugų spektrą, automatizuojant mokesčių administravimą, gerinant mokesčių mokėtojų žinias ir taip padedant jiems laikytis mokesčių taisyklių.

2. GEROVĖS VALSTYBĖ: LINK SĖKMINGOS VISUOMENĖS

Tyrimais įrodyta, kad egalitarinės visuomenės pasižymi geresne gyventojų fizine ir psichine sveikata bei vidutine gyvenimo trukme, žemesniais nusikalstamumo rodikliais, aukštesniu švietimo lygiu ir bendrai geriau išvystytais žmonių gebėjimais. Pabrėžtina tai, kad dėl tolygesnio pajamų ir turto pasiskirstymo laimi visi, t.y. ne tik labiausiai pažeidžiami gyventojų sluoksniai, bet ir gaunantys didžiausias pajamas ir turintys aukščiausią visuomeninį statusą (Wilkinson ir Pickett 2009).

Deja, tarp visų ES valstybių narių Lietuvoje pajamų nelygė yra viena didžiausių. 20% turtingiausių namų ūkių ir 20% vargingiausių namų ūkių metinių pajamų santykis 2016 m. Lietuvoje siekė 7,1 ir buvo trečias pagal dydį visoje ES (ES vidurkis – 5,2). Tuo tarpu Gini koeficientas 2016 m. siekė 37,0 ir buvo antras pagal dydį visoje ES (ES vidurkis – 30,8). Turto nelygės rodiklių statistikos Lietuvai nėra, tačiau manytina, jog palyginti su pajamomis, turtas yra pasiskirstęs dar netolygiau, nes tam įtakos turi augančios turto kainos bei paveldėjimas.

Šiame dokumente aukščiau aptarti darbuotojų interesų atstovavimo bei mokesčių politikos instrumentai prisideda prie pajamų ir turto atotrūkio mažinimo. Tačiau šios priemonės būtų tik dalinės, jei jų nepapildytume veiksminga ir visus šalies gyventojus įtraukiančia socialinės apsaugos sistema. Būtent gerai veikianti pajamų apsauga, išplėtos socialinės paslaugos ir visuotinai prieinama, kokybiška sveikatos priežiūra yra esminiai ramsčiai užtikrinantys, kad kiekvienas šalies gyventojas jaustųsi orus ir gerbiamas bei galintis pasitikėti valstybe ištikusios nelaimės atveju. Tik esant šioms garantijoms, galime tikėtis klestinčios Lietuvos ateities.

Būtina pabrėžti, kad nepaisant nepakankamo viešųjų paslaugų finansavimo ir viešojoje erdvėje vyraujančios dešinėsios retorikos, kuri nukreipia visą ugnį į patį viešąjį sektorių vaizduodama jį kaip kone beviltiškai neefektyvų ir pasenusį, dauguma

Lietuvos žmonių visgi vertina suteikiamas paslaugas. Pagal 2018 m. Eurobarometro apklausą, 61% respondentų Lietuvoje teigiamai atsiliepė apie viešųjų paslaugų kokybę, kai ES vidurkis – vos 53%. Nors mums reiktų dar pasitempti iki Estijos lygio (čia pasitenkinimo lygis – 71%), kur viešųjų paslaugų darbuotojų atlyginimai gerokai aukštesni nei Lietuvoje, akivaizdu viena: ne pats viešasis sektorius ir ne jame dirbantys asmenys yra „kalti“, kad, pagal daugelį socialinių rodiklių, Lietuva atsilieka nuo kitų ES valstybių narių. Didžioji problema – nusistovėjęs tik rinkos reikšmę pabrėžiantis mąstymas ir juo grindžiami politiniai prioritetai. Tačiau suvieniję jėgas mes esame pajėgūs palaipsniui sukurti visa aprėpiančią gerovės valstybę ir jos pagrindu – įtraukiančią Lietuvą.

Pajamų apsauga ir skurdo mažinimas

Sieksime sukurti tokią pajamų apsaugą, kad kiekvienas žmogus – nepaisant socialinių rizikų, kurios gali pasitaikyti jo gyvenime – nebūtų paliktas nuošalyje ir toliau dalyvautų kuriant visuomenės gerovę. Liga, nedarbas, studijos, senatvė ir kitos rizikos, tokios kaip vieniša motinystė/tėvystė ar šeimos narių slauga, kai žmogus tam tikru metu negali pakankamai užsidirbti, ištinka kiekvieną. Sieksime deramai kompensuoti prarastas pajamas dėl šių rizikų.

Stresas dėl nesaugios ateities, susitraukusios pajamos susirgus ar auginant vaikus yra žmogiškąjį kapitalą ir ekonominį potencialą naikinantys veiksniai. Tai tampa ypač aktualu emigracijai sekinant darbo išteklius ir senėjančią visuomenę. Reikia tausoti žmogiškąjį kapitalą, kad jis nebūtų prarastas patekus į skurdą ir netenkinant būtinų poreikių visapusiškai save realizuoti.

Neveiksmingą ligšiolinę pajamų apsaugos politiką pirmiausia rodo pagyvenusių asmenų padėtis. Per keletą pastarųjų metų pensininkų skurdo lygis išaugo trečdaliu. Taip pat toliau didėja atotrūkis tarp vidutinės pensijos ir skurdo rizikos ribos vienišam asmeniui. Šeimos taip pat nepakankamai apsaugotos. Daugiau kaip pusė šeimų su trimis ir daugiau vaikų bei vienišų tėvų šeimų skursta. Vidutinė socialinė pašalpa nesiekia nė ketvirtadalio skurdo rizikos ribos.

Socialinės apsaugos išmokoms Lietuvoje iki šiol skiriama nepakankamai lėšų ir pagal apsaugos poreikius, ir pagal ekonominio išsivystymo galimybes. Esamą padėtį siūlome taisyti šiomis kryptimis: (1) įdiegiant universalią nacionalinę senatvės pensiją; (2) reformuojant esamas pensijų pakopas; (3) skiriant deramą paramą vaikus auginančioms šeimoms, taip pat nedarbo ir skurdo atvejais.

Universali nacionalinė senatvės pensija. Įdiegsime nulinės pakopos pensiją. Tam bendrąją (valstybės biudžeto finansuojamą) pensiją atsiesime nuo draudimo stažo ir

padidinsime bent iki 80% minimalių vartojimo poreikių dydžio (MVPD) – šiuo metu tai yra 196 eurai. Vėliau šią pensiją didinsime iki 100% MVPD. Susiesime ją su vartojimo kainų indeksu. Išplėsime jos mokėjimą integruodami į ją esamas šalpos pensijas. Ši pensija užtikrins minimalius pagyvenusio asmens poreikius kiekvienam nepriklausomai nuo jo profesinės biografijos. Teisei į šią pensiją nebus reikalaujama minimalaus draudimo stažo, o neturintiems dabar taikomo būtinojo draudimo stažo ji nebus mažinama. Jos modifikacija būtų taikoma ir darbingumą praradusiems darbingo amžiaus asmenims.

Esamų pensijų pakopų reforma. Su buvusia alga susietą ir iš Sodros biudžeto mokamą I pakopos pensiją indeksuosime pagal darbo užmokesčio augimo tempą. Ši pensija turėtų būti mokama tik socialiniame draudime dalyvavusiems asmenims, turintiems bent 5 metus draudimo stažo (vietoje dabar taikomo 15 m.) kaip papildoma pensija virš nacionalinės. Jos dydžiui skaičiuoti nebūtų taikomos lubos, tačiau jos dydis būtų ribojamas taikomomis lubomis įmokoms. Dabartinę III pensijų pakopą paliksime privačiai asmenų iniciatyvai ir neremsime mokesčių lengvatomis. Valstybės vaidmuo čia bus apribotas rinkos priežiūra bei klientų teisių apsauga.

II pakopos pensijų sistemą transformuosime į privačiomis įmokomis finansuojamą kolektyvinio dalyvavimo sistemą – pagal Vakarų šalių profesinių pensijų pavyzdį. Steigsime valstybinę II pakopos pensijų dalyvių įmokų administravimo agentūrą, kuri atstovautų dalyvių interesams renkantis pensijai kaupiamo finansinio turto investavimo valdytoją, derantis dėl investavimo paslaugų sąlygų, keičiant investavimo kryptį, pensijų fondą ir pensijų fondų valdytoją. Užtikrinsime, kad agentūra atstovautų plačiam pensijas kaupiančiųjų asmenų ratui, būtų jiems atskaitinga ir veiktų pagal skaidrias procedūras. Taip pat palaiapsniui didinsime dalyvių ir jų darbdavių įmokas mažinant valstybės tiesiogines subsidijas, bet taikant mokesčių lengvatas įmokoms.

Parama vaikams auginančioms šeimoms, nedarbo ir skurdo atvejais. Piniginę paramą šeimoms siesime su neapmokestinimo minimumu ir atsižvelgsime į šeimoje išlaikomų vaikų skaičiaus bei tėvų santykį. Skirsime dėmesį vienišų mamų/tėvų šeimoms ir šeimoms, kuriose daugiau nei du vaikai, o taip pat šeimoms, auginančioms specialius poreikius turinčius vaikus. Į vaiko pinigų sistemą integruosime dabar esamą šalpos pensijų negalių turintiems vaikams sistemą. Taip pat numatysime vaiko pinigų indeksavimo tvarką.

Atskirsime piniginės socialinės paramos sistemą nedarbingiems ir darbingiems asmenims. Dėl amžiaus, sveikatos būklės ar artimojo globos/priežiūros pareigas atliekantiems asmenims piniginę paramą dėl skurdo skirsime besąlygiškai, t.y. nekeliant papildomų reikalavimų. Esant reikalui, taikysime alternatyvias paramos paslaugomis ir vartojimo prekėmis formas.

Darbingiems asmenims piniginę paramą tampriau siesime su darbo ir mokymosi priemonėmis. Ne tik kelsime reikalavimus, kad paramos gavėjai siektų darbo ir mokymosi, bet ir piniginės paramos priemonėmis prisidėsime, kad tie siekiai būtų realistiški – žmonės turėtų piniginių išteklių darbo paieškoms, įsidarbinimui, pasirengimui mokytis ir mokymuisi.

Socialinių paslaugų plėtra

Atėjo laikas suvokti, kad socialinės paslaugos – tai ne išlaidos, o investicija, kurianti valstybei ekonominę naudą ir saugią aplinką jos piliečiams. Fragmentiškos labdaros akcijos nesprenžia socialinių problemų sistemiškai. Tik aktyvi valstybės socialinių paslaugų politika gali įveikti socialines problemas naikinant jų kilmės priežastis.

Pagrindinis veikėjas teikiant socialines paslaugas yra socialinis darbuotojas. Jo žinios, sukaupta patirtis ir įgytos kompetencijos daro didelę įtaką socialinių paslaugų kokybei. Socialinių paslaugų organizavimo kaštų struktūroje ne mažiau nei 80% sudaro išlaidos žmogiškiesiems ištekliams. Taigi, socialinių paslaugų infrastruktūros vystymas regionuose – kelias mažinti nedarbą.

Išvystytų socialinių paslaugų tinklo nauda yra keleriopa. Pirma, negalią turinčių ir slaugos reikalingų šeimos narių artimieji gali grįžti į darbo rinką kaip pilnaverčiai jos dalyviai. Tai ypač svarbu moterims, ant kurių pečių dažniausiai gula vaikų, negalią turinčių ir senų žmonių priežiūra. Jei nėra kas padeda joms iš šalies, jos priverstos prarasti darbinės pajamas, būsimą pensiją ir savo profesinę kvalifikaciją.

Antra, finansavimo socialinėms paslaugoms organizuoti padidinimas išplėstų pagalbos šeimoms mastą. Tai įgalintų suaugusius socialinės rizikos šeimų narius prisiimti atsakomybę už jų gerovę, o vaikams ir jaunuoliams būtų sudaromos galimybės ugdytis, mokytis profesijos ir ateityje savo darbu prisidėti prie šalies gerovės kūrimo.

Trečia, tai užtikrintų sklandžią vaikų globos namų pertvarką. Sėkmingai jos eigai užtikrinti yra būtina sukurti alternatyvias institucinei globali bendruomenines socialines paslaugas. Norinčiųjų globoti vaikus šeimose daugės tik tuomet, kai funkcionuos globėjų paramos, konsultavimo, atokvėpio paslaugų sistema, veiks būdinčių globotojų socialinės garantijos.

Ketvirta, tai paskatintų sėkmingą negalią turinčių asmenų integraciją. Dėl nepakankamai išplėtotų bendruomeninių socialinių paslaugų, negalią turintys žmonės vis dar apgyvendinami dideliuose globos namuose, kuriuose nėra deramai užtikrinamos jų teisės ir laisvės. Būtina plėsti jiems būtinas paslaugas jų

gyvenamojoje vietovėje: teikti pagalbą namuose, organizuoti užimtumą ir profesinę reabilitaciją.

Penkta, tai leistų tinkamai pasirūpinti seniausiųjų visuomenės narių gerove. Nepatenkintą jų socialinių paslaugų poreikį liudija didelės laukiančiųjų eilės ne tik į globos namus, bet ir dienos globos ar pagalbos namus paslaugoms gauti. Dėl nepakankamai organizuojamų socialinių paslaugų rizikuojama jų sveikata ir gyvybe, o jų artimieji negali pilnaverčiai dalyvauti darbo rinkoje.

Sieksime užtikrinti socialinių paslaugų visuotinį prieinamumą ir jų deramą kokybę veikdami šiomis trimis kryptimis: (1) teisingo darbo užmokesčio užtikrinimas; (2) saugių darbo sąlygų sukūrimas; (3) socialinių paslaugų tinklo plėtra.

Teisingo darbo užmokesčio užtikrinimas. Dėsime visas pastangas, kad socialinių paslaugų darbuotojų atlyginimai palaipsniui kiltų iki deramo lygio lyginant su kitomis panašaus išsivystymo ES valstybėmis narėmis. Sieksime, kad būtų užtikrintas teisingas ir adekvatus darbo krūviui ir pobūdžiui darbo užmokestis visiems socialiniams darbuotojams nepriklausomai nuo to, ar jis finansuojamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto.

Saugių darbo sąlygų sukūrimas. Pasisakome už tai, kad būtų teisiškai apibrėžtas socialinio darbuotojo statusas, įvertinti ir numatyti adekvatūs socialinių darbuotojų darbo krūviai visose socialinio darbo srityse. Be to sieksime, kad būtų numatytas finansinis mechanizmas apdraudžiant socialinių darbuotojų, dirbančių pavojingomis sąlygomis, sveikatą ir gyvybę. Taip pat numatysime socialinių darbuotojų, patiriančių psichosocialinę riziką, reabilitacijos priemones.

Socialinių paslaugų tinklo plėtra. Į socialinių paslaugų teikimą kaip įmanoma labiau įtrauksime bendruomenes ir nevyriausybinės organizacijas. Socialinių paslaugų infrastruktūrai regionuose kurti pasitelksime Valstybės investicijų programą ir ES struktūrines lėšas. Taip pat palaikome socialinio darbuotojo profesinių įgūdžių formavimo sistemos kūrimą, socialinio darbo Lietuvoje mokslo ir visų trijų aukštojo mokslo pakopų vystymą skiriant tam deramą finansavimą.

Tvari ir draugiška sveikatos apsauga

Mes siūlome sveikatos apsaugos sistemos viziją, kurioje visiems sistemos dalyviams – ir pacientams, ir medikams – numatytas svarbus vaidmuo. Mūsų vykdoma politika užtikrins prieinamą ir efektyvią sveikatos priežiūrą visoms pacientų grupėms, mažins netolygumus, visai šalies medikų bendruomenei sukurs palankias darbo ir profesinio tobulėjimo sąlygas. Sumažinsime išvengiamą mirtingumą ir išvengiamų

hospitalizavimų skaičių, užtikrinsime pakankamą ir tvarų sveikatos priežiūros finansavimą bei pertvarkysime medikų darbo užmokesčio politiką.

Tam, kad pajudėtume link šių strateginių tikslų, pirmiausia reikia konstatuoti nemalonų dalyką. Sveikatos priežiūros finansavimas (6,7% BVP) yra ne tik kad nepakankamas lyginant su kitomis ES valstybėmis narėmis (vidurkis – apie 10% BVP), bet valstybė apskritai nevykdo savo pačios išsipareigojimų. Metinė valstybės biudžeto privalomojo sveikatos draudimo (PSD) įmoka, mokama už vieną valstybės lėšomis draudžiamą asmenį, yra *3 kartus mažesnė už vidutinę metinę vieno dirbančiojo asmens PSD įmoką*. Didžiąją dalį Lietuvos gyventojų sudaro būtent asmenys, patenkantys į valstybės lėšomis draudžiamųjų ratą, kurių sveikatos priežiūra PSD fondo biudžetui kainuoja brangiausiai. Taip kasmet PSDF praranda daugiau kaip 500 milijonų eurų sumą, kurią būtų galima panaudoti sveikatos priežiūros paslaugų kokybei ir prieinamumui gerinti

Be jokios abejonės, tokia situacija kelia visiškai teisėtą sveikatos apsaugos sektoriaus darbuotojų pyktį. Lietuvoje medicinos personalo atlyginimai yra vieni žemiausių ES ir netgi Lietuvoje. Darbo apmokėjimo principai nėra skaidrūs. Netgi tarp tą patį darbą dirbančių medikų egzistuoja milžiniški atlyginimų skirtumai, labai dažnai priklausomi nuo chaotiško sistemos valdymo pasekmių ir darbdavių valios. Todėl neatsitiktinai apie 60-70% medikų jaučia profesinį perdegimą. Nepaisant to nėra viena vyriausybė iki šiol nesiėmė sureguliuoti medikų darbo krūvių. Tai neišvengiamai skatina medikų bendruomenės migraciją. Ją stengiamasi kompensuoti didėjančiu medikų, ypač gydytojų, ruošimu aukštosiose mokyklose, tačiau tokia medicinos personalo kaita tik paaštrina sveikatos priežiūros paslaugų teikimo netolygumus.

Pasekmės labai liūdnos. Lietuvoje ne tik ryški gyventojų skaičiaus mažėjimo ir senėjimo problema, bet ir mirtingumo rodikliai dėl kraujotakos sistemos ligų, piktybinių navikų, savižudybių, mirčių dėl transporto traumų išlieka stabiliai aukšti. Hospitalizavimo rodikliai tebėra dideli ir nemažėja. Be to, Lietuvoje sveikatos priežiūros priemonėmis išvengiama mirtingumo rodiklis didžiausias ES, ir tai kelia daug abejonų dėl dabartinės sveikatos apsaugos sistemos veiksmingumo ir tvarumo. Šalies sveikatos priežiūros įstaigų tinklas taip pat formuojasi stichiškai ir yra priklausomas nuo sunkiai prognozuojamų valdžios sprendimų. Tuo tarpu sveikatos priežiūros paslaugų paklausa Lietuvoje – tikėtina – ir toliau didės senėjant visuomenei. Valdžios abejingumas regionų poreikiams ateityje turėtų sukurti dar didesnius sveikatos priežiūros netolygumus.

Sieksime užkirsti kelią šioms negatyvioms tendencijoms sveikatos apsaugos sektoriuje veikdami trimis pagrindinėmis kryptimis: (1) prieinama sveikatos priežiūros sistema; (2) išvengiama mirtingumo mažinimas; (3) finansavimo ir medikų sąlygų gerinimas.

Prieinama sveikatos priežiūros sistema. Nemokama būtinoji pagalba turi būti prieinama visiems be išimties gyventojams. Sutelksime organizacinius ir finansinius instrumentus, kad šeimos gydytojo komanda taptų sveikatos apsaugos sistemos „ašis“, sprendžianti 80% sveikatos problemų. Skatinsime šeimos medicinos plėtrą regionuose, kuriuose blogas sveikatos paslaugų prieinamumas. Užtikrinsime stacionarinės pagalbos paslaugų prieinamumą: atstumas iki visas stacionarines paslaugas teikiančios asmens sveikatos priežiūros įstaigos (ASPI) turi būti įveikiamas per „auksinę valandą“. Taip pat būtina diegti spartesnę kokybiškai funkcionuojančią nacionalinę elektroninės sveikatos apsaugos sistemą remiantis aiškia e-sveikatos strategine programa.

Išvengiamo mirtingumo mažinimas. Turi būti parengta nacionalinė išvengiamo mirtingumo ir išvengiamų hospitalizavimų mažinimo programa. Ši programa turi apjungti plačią sveikatos informavimo kampaniją, bendruomenių įsitraukimą, visuomenės sveikatos biurų, pirminės asmens sveikatos priežiūros stiprinimą ir sąveiką su specializuota medicinos grandimi bei bendradarbiavimą tarp įvairių ūkio ir valdžios sektorių. Programoje turi būti užtikrintas konsoliduotas organizacinių ir finansinių resursų nukreipimas programos tikslams pasiekti.

Finansavimo ir medikų sąlygų gerinimas. Būtina prilyginti sveikatos apsaugos sistemos finansavimo srityje valstybės draudžiamo asmens lėšas vidutiniam dirbančiojo įmokos dydžiui. Valstybės deleguotos funkcijos ir būtiniosios pagalbos paslaugos turi būti apmokamos tik iš valstybės biudžeto lėšų. Sveikatos apsaugos sistemos finansavimas turi pasiekti bent 8% nuo BVP, o namų ūkių išlaidos pasiekti ES vidurkį. Šalyje būtina įvesti vieningą medikų darbo apmokėjimo sistemą siekiant sumažinti darbdavių įtaką atlyginimo formavimui ir teikiant prioritetą kvalifikacijai bei atlikto darbo apimčiai. Nustatyti ambulatorines asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių specialistų optimalų darbo krūvį, tenkantį vienam etatui. Bus sustiprinta įstaigų ir darbuotojų darbo laiko apskaitos kontrolė siekiant užkirsti kelią darbuotojų pervargimui ir perdegimo sindromui taip sumažinant medicininių klaidų tikimybę. Sveikatos apsaugos sistemą reguliuojančių teisės aktų išankstinis derinimas su šio sektoriaus darbuotojų profesinėmis organizacijomis turi tapti norma.

3. IŠSILAVINUSI IR KŪRYBIŠKA LAISVŲ ŽMONIŲ VISUOMENĖ

Teikdami prioritetą švietimui ir kultūrai, mes kuriame lygių galimybių Lietuvą. Siekiame išsilavinusios ir kūrybiškos visuomenės, kurioje kiekvienas yra įgalintas kurti savo paties ateitį.

Dėsime visas pastangas, kad nė vienas Lietuvos vaikas nepatirtų jokio skurdo ir jam būtų prieinamas nemokamas kokybiškas ikimokyklinis ugdymas ir vidurinis išsilavinimas.

Keldami aukštojo mokslo kokybę, mes taip pat sudarysime palankias sąlygas Lietuvoje stiprinti akademinę bendruomenę, plėsti kvalifikuotą darbo jėgą ir vystyti inovacijas.

Skirdami deramą dėmesį kultūrai ir menui, sudarysime sąlygas augti pilietinei visuomenei. Tankūs ir atviri žmonių bendradarbiavimo tinklai apsaugo nuo valdžios savivalės, neapykantos kurstymo ar bandymų sėti nepasitikėjimą.

Švietimo, mokslo ir kultūros politikos turi nemažai tarpusavio skirtumų, tačiau joms būdingos kelios tos pačios bėdos. Finansavimas nėra pakankamas. Lėšos panaudojamos ne visai veiksmingai ir skaidriai. Valdymo struktūros yra atitolusios nuo profesinių bendruomenių ir visuomenės. Jei norime pažangios Lietuvos, privalome pašalinti šias kliūtis.

Kokybiškas ir inovatyvus aukštasis mokslas

Tarptautinius standartus atitinkantys moksliniai tyrimai ir kokybiškos studijos yra būtina sąlyga bendrai visuomenės ir ekonomikos sėkmei.

Deja, iki šiol Lietuvoje aukštajam mokslui teikta nepakankamai dėmesio. Stipriai atsilieka nuo kitų ES valstybių narių pagal šiai sričiai skiriamas lėšas. Valdžios išlaidos perskaičiavus vienam gyventojui aukštajam mokslui yra 44%, o mokslinių tyrimų ir eksperimentinei plėtrai (MTEP) – 81% mažesnės nei ES vidurkis. Be to, MTEP finansavimas Lietuvoje pernelyg priklausomas nuo ES struktūrinės paramos.

Keletą metų taip pat nebuvo indeksuoti studijų krepšeliai nuo kurių priklauso dėstytojų atlyginimai. Studijų krepšelio dydžio nustatymo sistema stokoja skaidrumo. Dėl neaiškių kriterijų panašių studijų krepšelių dydis gali skirtis pusantro karto.

Nepakankamas finansavimas lemia menkus dėstytojų ir tyrėjų atlyginimus. Lietuvoje jie yra 3-4 kartus mažesni nei ES vidurkis. Akademinio personalo atlyginimai nėra konkurencingi nei tarptautiniu, nei nacionaliniu lygmeniu. Dėl mažo finansavimo jau ne vienerius metus Lietuvoje mažėja tyrėjų ir doktorantų skaičius.

Investicijos į žmogiškąjį kapitalą yra būtinos norint padidinti produktyvumą ir ekonomikos augimą. Tačiau dėl per mažo finansavimo (ypač atlyginimų) ir dėl neefektyvaus lėšų panaudojimo susidariusi situacija yra kritiška. Lietuvos aukštosios mokyklos vos prasimuša į 500 geriausių pasaulio universitetų gretas. Lietuvos mokslininkų straipsnių publikavimas dažnai cituojamuose moksliniuose žurnaluose yra antras žemiausias ES. Tarptautinių ko-publikacijų skaičius yra trečias žemiausias ES.

Sprendami šias problemas, veiksime trimis kryptimis: (1) kelsime dėstytojų ir tyrėjų atlyginimus; (2) reformuosime studijų finansavimą; (3) stiprinsime akademinę savivaldą.

Konkurencingi atlyginimai. Kurdami palankią aplinką mokslinei ir eksperimentinei plėtrai, dėsime pastangas, kad aukštojo mokslo finansavimas atitiktų bent ES vidurkį. Tai padės įveikti protų nutekėjimo problemą, užtikrins kokybišką jaunų mokslininkų rengimą ir leis pritraukti kvalifikuotus mokslininkus iš užsienio. Mokslininkų ir dėstytojų atlyginimai turi būti konkurencingi šalies darbo rinkoje.

Skirstant finansavimą MTEP, svarbu vadovautis principu, kad visos mokslo sritys yra savaip vertingos kuriant visuomenės gerovę. Santykis tarp mokslo sričių ir krypčių turi būti pirmiausia grįstas ne konkurencija, o bendradarbiavimu, siekiant vystyti inovatyvius, tarpdisciplininius tyrimus, užtikrinančius mokslo pažangą ir atliepančius visuomenės ir ūkio poreikius.

Studijų finansavimo sistemos reforma. 2009 m. priimta mokslo ir studijų finansavimo reforma, įvedusi studijų „krepšelius“, nepasiteisino. Atsakingų institucijų skelbiami duomenys atskleidžia studentų, priimamų tiek į valstybės finansuojamas vietas, tiek besirenkančių studijuoti už savo pinigus, skaičių disproporcijas tarp įvairių studijų krypčių. Šios atsiradusios „žirklės“ nėra pagrįstos studijų kokybe, visuomenės raidos ar darbo rinkos poreikiais. Nekontroliuojama vienu studijų programų plėtra kitų programų sąskaita neprisidėjo prie aukštojo mokslo kokybės gerinimo, bet atvirkščiai – jai pakenkė.

Finansavimo sistema neturėtų naikinti mokslo krypčių įvairovės. Aukštojo mokslo studijų programose ne tik ruošiami aukštos kvalifikacijos specialistai darbo rinkai, bet ir užtikrinamas mokslo krypčių atsinaujinimas. Bet kurioje mokslo kryptyje tik turint visų trijų pakopų – bakalauro, magistro ir doktorantūros – studentus, galima tikėtis pažangos. Todėl svarbu įdiegti mechanizmus, kurie skatintų stojančiuosius rinktis ne tik madingas, bet ir visuomenės bei ekonomikos poreikius atitinkančias studijų programas.

Akademinės savivaldos stiprinimas. Šiuo metu mokslo ir studijų institucijos vertinamos pirmiausia pagal jų ekonominius rodiklius, atliepimą verslo ir darbo rinkos poreikiams. Taip neturėtų būti. Aukštasis mokslas nėra tik ekonomikos priedelis, vertingas ir reikalaujantis investicijų tiek, kiek sukuria pridėtinės vertės verslui. Universitetai, mokslo institutai pirmiausia yra socialiniai ir kultūriniai dariniai, kurių misija yra mokslo pažanga, piliečių ugdymas, kūrybingos bei išsimokslinusios visuomenės formavimas.

Todėl skatinsime, o ne ribosime mokslininkų bendruomenės savivaldą. Pasisakome už tai, kad mokslo ir studijų institucijų vadovai būtų renkami pačių mokslininkų bendruomenių, o ne skiriami išorės ir verslo atstovų. Be to, sieksime, kad aukštąjį mokslą administruojančios įstaigos vietoje baudų ir sankcijų iš tiesų tarnautų gerinant mokslinių tyrimų ir studijų kokybę.

Socialiai teisingas švietimas

Kokybiškas ikimokyklinis ir mokyklinis ugdymas – kiekvieno Lietuvos vaiko teisė. Užtikrinsime, kad jiems būtų suteikiamos žinios ir įgūdžiai, reikalingi visapusiškai sėkmingam profesiniam gyvenimui, ir būtų sudarytos sąlygos į bendradarbiavimą linkusiam elgesiui formuotis.

Tenka pripažinti, kad nepaisant ligšiolinių vyriausybių deklaracijos apie mokyklos svarbą ir mokytojo profesijos prestižiškumą, ši sritis išlieka apleista ir prastai valdoma. Egzistuoja dideli skirtumai tarp šalies mokyklų ir jų auklėtinių pasiekimų. Valdžia eilę metų skyrė daugiausiai dėmesio mokyklų tinklo optimizavimui, tačiau ignoravo kitas esmines problemas.

Švietimo politika iki šiol nėra tinkamai finansuojama, kad būtų pasiektas tarptautinių organizacijų rekomenduojamas 6% nuo BVP lygis. Aštrėja regioniniai ugdymo kokybės ir pasiekimų netolygumai, o chaotiškai įgyvendinta etatinio apmokėjimo reforma sukėlė dar didesnę mokytojų ir visuomenės nepasitikėjimą švietimo politikos skaidrumu ir teisingumu.

Ikimokyklinis lavinimas, kuris ypač svarbus žmogaus vystymuisi, dar prastesnės būklės. Dėl nepakankamo finansavimo, didžiuosiuose miestuose išplito privatus darželiai. Tai gilina vaikų raidos priklausomybę nuo jų tėvų padėties, o ilguoju laikotarpiu lemia dar didesnę socialinę ir ekonominę atskirtį.

Į Lietuvos aukštąsias mokyklas įstoja vos ketvirtadalis 8 klasę lankusių moksleivių, kilusių iš nepasiturinčių šeimų, kai tarp aukštesnio socio-ekonominio statuso šeimų vaikų pasiekusių aukštąjį mokslą – dvigubai daugiau.

Lyginant su kitomis išsivysčiusiomis šalimis, Lietuvos mokinių pasiekimai taip pat yra nepakankami. Remiantis 2015 metų EBPO atlikto PISA tyrimo duomenimis, Lietuvoje vis dar didelę dalį (25,4%) sudaro 15 metų moksleiviai, kurių matematikos įgūdžiai yra prasti. Estijoje atitinkamu laikotarpiu tokių moksleivių dalis siekė tik 11,2%, o ES vidurkis – 22,2 %.

Kovodami su šiomis problemomis, veiksime trimis pagrindinėmis kryptimis: (1) užtikrinsime, kad kiekvienas vaikas Lietuvoje turėtų teisę į kokybišką ikimokyklinį ugdymą; (2) įtvirtinsime socialinę teisingumą mokyklose; (3) atnaujinsime ugdymo programas skirdami deramą dėmesį moksleivių skaitmeniniams ir socialiniams įgūdžiams gerinti.

Visuotinis ikimokyklinis ugdymas. Švietimo sistemos privatizavimas yra viena iš didžiausių kliūčių darniai visuomenei vystytis. Juo sudaroma milžiniška vaikų galimybių nelygybė. Nuo pat mažens (darželių) vaikai yra suskirstomi į tuos, kurie gaus geriausią išsilavinimą, nes jų tėvai turtingi, ir tuos, kurie tam neturės jokių galimybių dėl savo tėvų neturto. Tas suskirstymas tęsiasi ir mokykloje, ir aukštajame

moksle. Daugelis neturtingų tėvų vaikų neturi galimybių išvystyti savo gabumus, ir turi tenkintis žemesnio lygio išsilavinimu.

Vienintelis kelias suteikti vaikams vienodas galimybes – valstybinė universali (vienoda visiems) nemokama švietimo sistema. Tam būtina panaikinti privačių ugdymo įstaigų privilegijas. Tą galima padaryti dviem būdais: arba visiškai panaikinti jų valstybinį finansavimą, arba finansuoti jas vienodai su valstybinėmis (savivaldybių) ugdymo įstaigomis, tačiau uždrausti mokestį už mokslą ir taikyti tokius pačius kokybės reikalavimus, kaip ir valstybinėms.

Socialinis teisingumas mokyklose. Tam, kad būtų iš tikrųjų pasiektas mokytojo profesijos prestižiškumas, turi būti reformuotas mokytojų parengimas ir užtikrintas ženklus mokytojų atlyginimų didinimas – skiriant ne mažiau nei tam vidutiniškai lėšų nuošimtį nuo BVP vidutiniškai skiria kitos ES valstybės narės. Reorganizuodami mokyklų tinklą, turime užtikrinti paslaugų visuotinį prieinamumą nepriklausomai nuo geografinės vietovės.

Siekdami socialiai teisingos švietimo politikos, taip pat skatinsime ir remsime socialiai nuskriaustus vaikus, kad nė vienas nepatirtų skurdo, vengsime mokinių ankstyvos atrankos ir orientuosimės į nepalankias sąlygas turinčių arba kitokioje kalbinėje aplinkoje augančių moksleivių rezultatų gerinimą.

Ugdymo programų atnaujinimas. Plačiosios visuomenės skaitmeniniai įgūdžiai nėra geri: tik 55% 16-74 m. Lietuvos gyventojų turi bazinius arba geresnius nei baziniai skaitmeninius įgūdžius, maždaug penktadalis gyventojų niekada nesinaudojo internetu (2017 m. - 19 %) ir nors Lietuvoje palyginti didelė dalis absolventų baigia gamtos mokslų, technologijų, inžinerijos ir matematikos studijas, 2017 m. informacinių ir ryšių technologijų (IRT) specialistai sudarė mažesnę visų dirbančiųjų dalį (2,7%) nei ES vidurkis (3,7%). Mokymo programos taip pat nepakankamai orientuotos į socialinių įgūdžių vystymą. Turime omenyje ne tik opią patyčių mokyklose problemą, bet ir prastą svarbiausių socialinių mokslų žinių perteikimą.

Remdamiesi Šiaurės šalių patirtimi, atnaujinsime ugdymo programas siekiant sustiprinti moksleivių socialines kompetencijas ir skaitmeninius įgūdžius kaip esmingai svarbius atliepiančius šiuolaikinius globalios ekonomikos ir rizikos visuomenės iššūkius.

Į visuomenę orientuota kultūros politika

Siekiamo, kad kultūros vaisiai būtų pasiekiami kiekvienam šalies gyventojui, o pati kultūros politika būtų formuojama įtraukiant visuomenę ir atsižvelgiant į visų kultūros sričių poreikius.

Kultūra yra žmogiškosios tikrovės ir veiklos visuma. Ji atskleidžia žmogaus galimybes ir paskatina jų raišką. Ji puoselėja kritinį mąstymą, išlaisvina visuomenės kūrybines

galias, skatina empatiją, tarpusavio pasitikėjimą ir vienas kito palaikymą. Aukštu kultūros lygiu pasižyminti visuomenė yra tvari ir pajėgianti pati spręsti jai kylančias problemas.

Deja, per daugiau nei 28-erius nepriklausomybės metus Lietuvos kultūros politika taip ir neįgavo krypties ir tebelieka stichiška. Iki šiol neatsakyti du esminiai kultūros politikos klausimai: pirma, koks turėtų būti kultūros vaidmuo valstybėje ir, antra, koks turėtų būti valstybės vaidmuo kultūroje.

Per Nepriklausomybės laikotarpį buvo žengti keli svarbūs žingsniai demokratizuojant ir depolitizuojant kultūros įstaigų valdymą. Svarbiausioms biudžetinėms kultūros įstaigoms suteikta daugiau savarankiškumo. Lietuvos kultūros tarybos dėka kultūros projektų finansavimas tapo profesionalesnis. Tačiau to toli gražu nepakanka, kad kultūros politika būtų iš tikrųjų atvira ir orientuota į visus šalies gyventojus.

Siekdami kryptingos kultūros politikos, vadovausimės trimis pagrindiniais principais: (1) visuomenės įtraukimas; (2) kultūros prieinamumas; ir (3) kultūros sričių lygiateisiškumas.

Visuomenės įtraukimas. Per artimiausius metus užtikrinsime, kad į kultūros įstaigų valdymą būtų kur kas labiau įtraukta visuomenė. Valstybinių kultūros įstaigų meno tarybose privalės atsirasti visuomenės atstovai. Taip pat įtvirtinsime reikalavimą įtraukti juos į regioninių kultūros tarybų sudėtį. Inicijuosime Lietuvos kultūros forumą, kuriame reguliariai bus išklausomi kultūros lauko pasiūlymai, rengiamos diskusijos svarbiausiais kultūros vystymo klausimais.

Siekiant pilietinės grėsmėms atsparios visuomenės būtina užtikrinti, kad Lietuvos žmonės būtų ne tik kultūros vartotojai, bet ir kuo daugiau jų įsitrauktų į kultūrinę veiklą, kūrybą ir saviraišką. Mėgėjų menu bei bendruomenių užimtumu gerokai atsiliikame nuo ES vidurkio. Kartu su savivaldybėmis parengsime nacionalinę įsitraukimo į kultūrinę veiklą skatinimo programą, kurioje numatysime priemones kultūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, orų finansinį atlygį už darbą, įskaitant bendruomenių stiprinimo veiklas.

Reformuosime žiniasklaidos rėmimo sistemą padarydami ją nepriklausomą ir skaidrią. Įtvirtinsime tvarius žiniasklaidos finansinio nepriklausomumo nuo politikų, verslo ir užsienio įtakos mechanizmus. Sieksime, kad kultūros žiniasklaida gautų deramo lygio ir ilgalaikę paramą iš valstybės. Stiprinsime Lietuvos radijo ir televizijos (LRT) nepriklausomumą ir sieksime, kad jis dar labiau atitiktų *visuomeninio* transliuotojo statusą. LRT privalo būti atviresnis bei labiau atskaitingas visuomenei, o politikų įtaka jam turi būti dar mažesnė nei yra dabar.

Kultūros prieinamumas. Lietuvoje susiformavęs valstybinių kultūros įstaigų tinklas koncentruojasi sostinėje, nors joje gyvena tik šeštadalis Lietuvos gyventojų. Disproporcija matyti ir valstybės skiriamame finansavime – apie 60% valstybinio kultūros biudžeto lieka sostinėje.

Regioniniams centrams ir savivaldybėms valstybės dėmesio stoką šioje srityje tenka kompensuoti savo lėšomis, kas pažeidžia lygiateisiškumo ir subsidiarumo principus. Siekdami visuotinai prieinamos kultūros politikos, parengsime Lietuvos kultūros žemėlapi, kuris leis įvertinti jau plėtojamą kultūrą Lietuvoje bei pamatyti „juodąsias dėmes“. Dėsime visas pastangas, kad tokių vietų, kur gyventojai iš esmės nedalyvauja jokiose kokybiškose kultūros veiklose.

Paveldo srityje privalome pagaliau suregistruoti turimas kultūros vertybes ir sutvarkyti Kultūros vertybių registrą. Be šio darbo negalima tikėtis jokios kryptingos ir rezultatyvios kultūros paveldo apsaugos. Taip pat būtina paveldo priežiūros reforma siekiant išvengti nesusikalbėjimo ir funkcijų dubliavimo tarp savivaldybių ir valstybės.

Kultūros sričių lygiateisiškumas. Lietuva iki šiol neturi kultūros sričių plėtojimo koncepcijos. Vadovaujamesi „duodu garsiausiai reikalaujančiam“ principu. Būtina atlikti kultūros veiklų poreikio analizę, kuria remiantis būtų nustatyti kultūros sričių plėtojimo prioritetai.

Būtina išgryninti nacionalinių kultūros įstaigų statusą - atliksime nacionalinių kultūros įstaigų funkcijų analizę ir parengsime jų tinklo plėtros koncepciją. Remiantis kultūros sričių tolygumo principu, greta jau esamų nacionalinių kultūros įstaigų teatro, dailės, operos ir kt. srityse, būtina užtikrinti, kad ir kitos meno ir kultūros sritys (pvz., fotografija, architektūra, šokis) turėtų nacionalinę įstaigą, kuri užtikrintų tos kultūros srities gyvybingumą, tęstinumą, atliktų tos srities tyrimus, konsultuotų politikos formuotojus.

4. SAUGI LIETUVA TAIKIOJE EUROPOJE

Pasaulio ir Europos politikoje stiprėja fragmentacija, izoliacionizmas ir populizmas. Kyla iššūkiai tarptautinėms institucijoms, integracijai, atsakingai ir žmogumi besirūpinančiai tarptautinei politikai. Nestabilumą ir nesaugumą dar labiau didina kariniai konfliktai, agresyvi kai kurių valstybių užsienio politika.

Iki šiol Lietuvos užsienio politika, pagrįstai rūpindamasi valstybės saugumu, yra linkusi pamiršti, kad šiuolaikiniame pasaulyje kyla įvairūs iššūkiai, kurių sprendimas reikalauja kompleksinio ir globalaus, aiškiomis ir nuosekliomis vertybėmis grįsto požiūrio į esamas grėsmes.

Dėmesys Lietuvos saugumui turi būti išlaikytas visada. Tačiau mes pasisakome už tai, kad tarptautinės politikos sprendimai būtų grindžiami lygybe, pagarba žmogaus teisėms ir jo orumui bei teisingumu. Tad siekiame formuoti tokią užsienio politiką, kuri būtų atsakinga, konstruktyvi, drąsi, besiremianti tarptautine teise, gerbianči

žmogaus teises ir siekianti lygybės. Laikomės nuostatos, kad užsienio politikos procesas turi būti grindžiamas atvirumu, sąžiningumu ir lygiomis galimybėmis.

Taip pat aktyviai prisidėsime prie vieningos Europos išlaikymo. Lietuvos saugumo ir gerovės esminė ir pradinė sąlyga yra narystė demokratiškoje, lanksčioje, lygybę ir laisvę gerbiančioje Europos Sąjungoje. Siekiame, kad ES būtų stipri politinė jėga ir veiktų efektyviai, racionaliai, skaidriai ir demokratiškai, greitai reaguotų į vidinius ir išorinius iššūkius. Turime siekti reikšmingo Lietuvos vaidmens šiuose procesuose.

Galiausiai visokeriopai palaikome pamatinį nacionalinio saugumo tikslą – pasiekti, kad būtų panaikintos arba sumažintos iki minimumo visos galimos grėsmės Lietuvos žmonėms ir valstybei. Žmogus ir valstybė yra nesaugūs dėl politinio nestabilumo, ekonominio nuosmukio, socialinių įtampų, gamtos užterštumo, didėjančio nusikalstamumo, priešišku karinių, jėgos struktūrų keliamų pavojų, terorizmo grėsmės.

Būtina įvertinti ir atitinkamai reaguoti į naujas grėsmes, kylančias energetiniam, informaciniam, kibernetiniam ir kitokiam saugumui. Nacionalinio saugumo politika turi atsižvelgti į visas kylančias grėsmes ir jų tarpusavio sąveikas. Tam, kad tinkamai atlieptume šiuos saugumo iššūkius, privalu palaikyti aktyvų veiksmų koordinavimą Europos ir transatlantinės integracijos lygmenimis.

Atvira užsienio politika

Tarptautiniai santykiai, grįsti atvirumu, bendradarbiavimu ir judėjimo laisve, yra mūsų saugumo ir klestėjimo pagrindas. Atsiribojimas, užsidarymas ir sienų statymas nėra ir nebus ilgalaikis ir sėkmingas sprendimas. Tik veikimas bendrai leidžia pasiekti taiką, gerą kaimynystę ir tvarią pasaulio raidą.

Deja, Lietuva tarptautinėje arenoje jau kurį laiką yra vertinama kaip „vieno klausimo“ valstybė. Toks užsienio politikos susiaurinimas apriboja šalies galimybes įsitraukti į svarstymus, kaip išspręsti bendresnes tarptautinės politikos problemas. Blogai ir tai, kad užsienio politikos formavimas ir įgyvendinimas nėra efektyvus, skaidrus ir nepadedą telkti visuomenės.

Dėl nuolatinio taupymo diplomatinės tarnybos pajėgumai yra sumenkę. Turimi išteklių taip pat paskirstomi netinkamai. Nuvertinamas žemesnės grandies diplomatų darbas, nuo kurio priklauso ateities užsienio politika. Trūksta ir viešų diskusijų dėl Lietuvos vaidmens tarptautinėje erdvėje, o dešiniųjų plėtojama retorika dažnai tik supriešina tarpusavyje skirtingas gyventojų grupes.

Lietuvos užsienio politika, siekdama valstybės saugumo ir gerovės, turi palaikyti pastangas kurti teisingesnį, saugesnį ir atsakingesnį pasaulį. Vadovaudamiesi laisvės,

lygybės ir solidarumo principais, kursime ir ginsime pasaulio tvarką, grįstą tarptautinėmis institucijomis, teisės viršenybe ir pagarba žmogaus teisėms.

Keliame tris pagrindinius atviros ir ambicingos šalies užsienio politikos uždavinius: (1) valstybės įgalinimas per veiksmingą kaimynystę; (2) dalinimasis atsakomybe atliepiant iššūkius pasauliui; (3) piliečių įtraukimas į strateginį dialogą.

Įgalinimas per veiksmingą kaimynystę. Lietuva ir toliau turi palaikyti draugiškus santykius su savo kaimynėmis, besilaikančiomis tų pačių vertybių vidaus ir užsienio politikoje. Ypač svarbu toliau gilinti bendradarbiavimą su kitomis Baltijos valstybėmis bei Šiaurės šalimis, kuriose plėtojamas socialdemokratinis vystymosi modelis atitinka pamatines šios vizijos nuostatas. Lietuvai svarbu ir palaikyti ES Rytų partnerystės šalių demokratiją. Būtina remti jose vykstančias valdymo, ekonomines ir socialines reformas. Lietuva įvairiuose forumuose taip pat turi nuolatos priminti apie būtinybę atstatyti Ukrainos ir Sakartvelo teritorinį vientisumą.

NATO ir transatlantinės jungtys su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis bei Kanada visada išliks esminiu kolektyvinio saugumo garantu Lietuvai. Sykiu, atsižvelgiant į augantį nestabilumą, laikomės nuostatos, kad ES bendros saugumo ir gynybos politika gali tapti svarbiu Lietuvos saugumą papildančiu veiksniumi. Tai leistų į bendro saugumo sistemą įtraukti daugiau valstybių ir dar labiau sumažinti galimas išorines grėsmes. Kalbant apie santykius su Rusija, bet koks pilnavertis dialogas su šia kaimyne gali prasidėti tik tada, jei ji pradės rodyti pagarbą tarptautinei teisei ir demokratijos vertybėms.

Atsakomybė atliepiant tarptautinius iššūkius. Privalome vykdyti atsakingą užsienio politiką, kuri kiek įmanoma prisidėtų sprendžiant globalaus pasaulio iššūkius. Šiuo metu viena didžiausių tokių problemų yra migracija, vykstanti dėl netolygaus pasaulio vystymosi, karinių konfliktų, išnaudojimo ir klimato kaitos. Nemažėjantys žmonių srautai neišvengiamai veiks Lietuvą kaip pilnateisę atviros ir demokratinės Vakarų tarptautinės sistemos narę.

Užverdami sienas, esminių grėsmių pasaulio stabilumui nepanaikinsime. Priešingai – tik skatinsime autoritarinių jėgų įsigalėjimą tarptautinėje arenoje. Tam, kad atsvertume augančią demokratinės tvarkos priešininkų įtaką, kartu su savo sąjungininkais Vakaruose privalome skirti gerokai didesnę dėmesį paramai nuo konfliktų ir prievartos kenčiančioms visuomenėms, jų tvirtėjimui ir tvarumui. Tai yra mūsų pačių saugaus gyvenimo prielaida. Tam būtina stiprinti veikimą per Jungtines Tautas, kitus tarptautinius formatus, visokeriopa remti vystomąjį bendradarbiavimą ir didinti jam skiriamas lėšas, taip pat aktyviau įsitraukti į tarptautines taikos palaikymo misijas.

Piliečių įtraukimas į strateginį dialogą. Mes sieksime, kad užsienio politika būtų atvira ir skaidri, įtraukianti ir išklausanči piliečius. Privalome užtikrinti skaidrų

užsienio politikos formavimą ir įgyvendinimą. Tai yra, sprendimai turi būti pagrindžiami, aiškinami, o ne priimami uždaruose rateliuose ir deramai nepristatomi visuomenei. Todėl formuosime ir skatinsime viešų diskusijų apie Lietuvos užsienio politiką ir jos strategines kryptis kultūrai.

Esame įsitikinę, kad vystant nuoseklią ir šalies gyventojų valia grįstą užsienio politiką, būtina organizuoti plačias konsultacijas dėl šios srities strateginių klausimų. Siekdami vystyti dialogą su visuomene, taip pat privalome sustiprinti diplomatinės tarnybos pajėgumus. Skirdami adekvatų finansavimą aktyviai šalies užsienio politikai vykdyti, užtikrinsime, kad lėšos būtų pirmiausia skiriamos žemesnių grandžių diplomatiniam personalui – jų profesinei motyvacijai ir algoms kelti.

Gerovę įtvirtinanti Europa

Esame pasiryžę kurti tokią ateities Europą, kurioje būtų užtikrinama visų jos gyventojų gerovė. Palaikome Europos integracijos priemones, padedančias išlaisvinti žmones iš rinkos santykių ir socialinės padėties sąlygojamų suvaržymų. Regime vieningą ir demokratinius pagrindais veikiančią valstybių narių sąjungą, kurioje nebūtų nė vieno palikto užribyje.

Dabartinė Europos integracija remiasi laisvu asmenų, prekių, kapitalo ir paslaugų judėjimu. Šios keturios *ekonominės laisvės* iki šiol lėmė didelę pažangą, tačiau vien jų nepakanka tam, kad būtų pasiektas tvarus klestėjimas. Sureastas Europos statinys nebus tvirtas ir ilgaamžis, jei jis nebus papildytas visa aprėpiančiu *socialinių teisių* ramsčiu.

Europos kelyje – rimti iššūkiai. Dėl dabartinio Europos integracijos modelio ydų stiprėja žmonių nepasitenkinimas esama padėtimi. Užuo sutramdžiusios globalųjį kapitalizmą, ES ir nacionalinės institucijos neretai pasiduoda jo įtakai. Tuo sumaniai naudojasi euroskeptinės ir išorinės jėgos, siekiančios vėl suskaldyti Senąją žemyną.

Europos Sąjungoje vienas procentas gyventojų valdo beveik trečdalį visos jos ekonomikos. Tuo tarpu du penktadaliai ES gyventojų neturi nė vieno nuošimčio jos turto. Apie 120 milijonų ES gyventojų susiduria su skurdu arba socialine atskirtimi. Tai beveik ketvirtadalis visų Europos Sąjungoje gyvenančių žmonių. Šios ekonominės nelygybės tendencijos, deja, toliau tik ryškėja.

2017 m. lapkričio 17 d. Geteborge susirinkę ES valstybių narių vadovai paskelbė deklaraciją, kuria įsipareigojo siekti, kad kiekvienas ES pilietis turėtų lygias galimybes dirbti ir būti įdarbintam, tinkamas darbo sąlygas, deramą socialinę apsaugą ir garantijas būti įtrauktam į gerovės kūrimą. Tai svarbus dokumentas, leidžiantis tikėtis

ES „socialinio posūkio“. Tačiau tam, kad tai būtų pasiekta, būtina sklandi europinių ir nacionalinių politikų sąveika.

Siekdami būtent tokios Europos Sąjungos, kuri pajėgtų suvaldyti globalaus kapitalo veikimą ir sustiprintų valstybių narių pajėgumus užtikrinti žmonių gerovę, dėmesį skirsime šiems trims prioritetams: (1) solidarumo paktas Europai; (2) vieninga ES mokesčių politika; (3) ES fiskalinių taisyklių pertvarka.

Solidarumo paktas Europai. Kartu su sąjungininkais kitose ES valstybėse narėse sieksime įstatymais ar per kolektyvines derybas nustatyti visoje Europoje bendrą minimalios algos virš skurdo lygio standartą. Taip pat užkirsime kelią bet kokioms socialinio dempingo formoms ir priimsime visai Europos Sąjungai galiosiančias darbo santykių taisykles, kurios užkirstų kelią darbuotojų išnaudojimui. Taip pat palaikome Europos darbo agentūros įsteigimą. Ši europinė institucija turi disponuoti realiais įgaliojimais užtikrinant, kad nebūtų pažeidžiamos darbuotojų, migruojančių iš vienos ES valstybės narės į kitą, teisės.

Remiame Europos jaunimo garantijų instrumentą ir pasisakome už papildomų lėšų jam skyrimą. Nuo 2014 m. kasmet Europos jaunimo garantijų iniciatyvos programose užsiregistruoja virš 5 milijonų jaunuolių taip įgydami galimybę gauti darbą, tęsti profesinį ugdymą ar stažuotis. Siekiame, kad kiekvienas jaunas žmogus Europoje turėtų galimybę gauti kokybišką švietimą ir dalyvauti Erasmus studijų mainų programoje. Taip pat dėsime pastangas, kad ES lygiu būtų priimta Europos kultūros čekių iniciatyva ir įtvirtintos Europos vaikystės garantijos, užtikrinančios, kad kiekvienas vaikas Europoje gautų kokybišką priežiūrą, būtų tinkamai pamaitintas ir turėtų deramas gyvenimo sąlygas.

Vieninga ES mokesčių politika. Kiekvienais metais dėl mokesčių sukčiavimo ir nuslėpimo ES valstybės narės, paėmus bendrai, praranda trilijoną eurų. Tai didžiulis nuostolis tų šalių ekonomikai ir patiems žmonėms. Dėl nesurinktų mokesčių prasčiau finansuojamos viešosios paslaugos, silpniau užtikrinamas valstybės saugumas ir tvarkos palaikymas, auga nelygybė ir smunka žmonių pasitikėjimas vienas kitu. Tai kenkia ne tik atskiroms valstybėms, kuriose išsikerojusi šešėlinė ekonomika, bet ir visai Europos Sąjungai ir jos stabilumui.

Todėl esame įsitikinę, kad ES valstybėms narėms būtina vienyti savo jėgas šioje srityje ir pažaboti sąžiningų žaidimo taisyklių nesilaikančias kompanijas. Palaikome idėją sukurti bendrą konsoliduotąją pelno mokesčio bazę, kuri apimtų ir didžiųjų skaitmeninių kompanijų apmokestinimą. Turime sukurti plačią informacijos apskaitos sistemą bei nustatyti griežtesnes sankcijas bankams bei juridiniams ir fiziniams asmenims, įsipainiojusiems į mokesčių vengimo ir sukčiavimo schemas, bei bendrai pritaikyti kitas priemones, kurios leistų greičiau nustatyti mokesčių

sistemos pažeidimus ir juos pašalinti. Mes taip pat pasisakome už finansinių transakcijų mokesčio įvedimą.

ES fiskalinių taisyklių pertvarka. Sieksime esminės Stabilumo ir augimo pakto peržiūros. Dabartinės ES veikiančios fiskalinės taisyklės yra interpretuojamos per griežtai ir nebeatitinka šiuolaikinių realijų. Užuoat skatinus valstybes nares investuoti ir augti, pernelyg dogmatiškas požiūris į fiskalinę drausmę pamina visuomenės stabilumui esmingai svarbias socialines teises. Todėl turi būti numatyti mechanizmai, kurie leistų didesnę biudžeto lankstumą. Pavyzdžiui, vidutinės trukmės laikotarpiu ar per ilgesnį laiką atsiperkančios ir ekonomiką skatinančios viešosios investicijos galėtų būti neįtrauktos įvertinant biudžeto deficitą.

Taip pat remiame Bankų sąjungos užbaigimą tam, kad gyventojai būtų geriau apsaugoti nuo bankų klaidų ir sukeltų finansinių krizių. Palaikome ir ES biudžeto pertvarką suteikiant didesnę svorį ES nuosaviesiems ištekliams ir atitinkamai mažinant ES valstybių narių įnašus. Tai suteiktų Europos Sąjungai didesnę manevro laisvę skirti turimas lėšas prioritetinėms ir ekonomikos pažangą skatinančioms sritims. Palaikydami būtinybę užtikrinti didesnę euro zonos skaidrumą ir valdymo demokratiškumą, turi būti užtikrinta stipresnė ir aiškesnė šios srities parlamentinė priežiūra Europos ir nacionaliniu lygmeniu.

Visa aprėpianti krašto apsauga

Nacionalinio saugumo ir gynybos tikslas pašalinti arba iki minimumo sumažinti visas grėsmes Lietuvos žmonėms ir valstybei bei atgrasyti potencialius agresorius ir apginti teritorinį šalies vientisumą. Siekiame, jog šios vidaus ir išorės grėsmės būtų atremtos, o Lietuvos žmonės galėtų gyventi ir kurti saugioje ir patrauklioje aplinkoje bei būtų pasirengę ir nusiteikę ginti savo valstybę.

Baltijos regione jaučiamas agresyvus Rusijos karinis ir hibridinis aktyvumas. Sąlygos tokiai išorinių jėgų kišimosi politikai yra palankios. Nors ekonomika auga, nepakankamai sprendžiamos demografinės, socialinės, regionų ir socialinių sluoksnių atskirties problemos, neužtikrinamas deramas pilietinis ir patriotinis ugdymas. Ankstesnė konservatorių vyriausybė buvo sumažinusi krašto apsaugos finansavimą iki mažiau nei 0,8% nuo BVP, o dabartinė pasirinko ekstensyvų kariuomenės plėtros modelį, nepakankamai dėmesio skirdama kariuomenės modernizavimui ir karių tarnybos bei socialinių sąlygų gerinimui.

Mes pasisakome už subalansuotą ilgalaikį atsaką kylančioms saugumo ir gynybos grėsmėms ir iššūkiams atremti. Įsipareigojame aktyviai ir griežtai vykdyti tarptautiniu lygiu užbrėžtus gynybos finansavimo tikslus bei spręsti mūsų piliečių

socialines atskirties problemas, kurios yra vienos iš pagrindinių hibridinių atakų taikiny.

Remdamiesi sistemiška nacionalinio saugumo samprata, suvokiame, kad nacionalinį saugumą užtikrina daugybė priemonių. Įgyvendindami savo vidaus ir užsienio politiką, turime suprasti, kad užtikrinsime valstybės ir visuomenės saugumą tik sėkmingai įgyvendinę savo ekonominius, socialinius, kultūrinius, ekologinius tikslus. Esame taip pat įsitikinę, kad energetinis saugumas yra svarbus politinės ir ekonominės nepriklausomybės elementas. Lietuva privalo aktyviai veikti stiprindama bendros ES energetikos politikos išorės dimensiją bei vieningą koordinuotą dialogą su trečiosiomis šalimis.

Plėtodami tiesiogiai krašto apsaugos politiką, išskiriame šiuos tris prioritetus: (1) kariuomenės modernizacija; (2) glaudesnis NATO bendradarbiavimas; ir (3) visuomenės įtraukimas į šalies pasirengimą gynybai.

Kariuomenės modernizacija. Socialdemokratai tęs Lietuvos kariuomenės modernizaciją. Ypatingą dėmesį skirsime karių koviniam rengimui ir tarnybos sąlygų, karinės infrastruktūros gerinimui, kad karo tarnyba būtų patraukli. Būtina palaikyti optimalų karinių dalinių skaičių, didinti karinių vienetų komplektavimą, vykdyti modernios ginkluotės įsigijimą, kurti šiuolaikišką, gerai apginkluotą ir su sąjungininkais pasirengusią veikti kariuomenę, taip pat stiprinti priimančiosios šalies paramą sąjungininkams.

Glaudesnis NATO bendradarbiavimas. Naujų saugumo iššūkių šviesoje NATO ir toliau lieka vienintele kolektyvinės gynybos sistema, užtikrinančia krizių prevenciją, galimų agresijų atgrasymą, taikos palaikymo misijas ir kolektyvinę gynybą galimų išpuolių atvejais. Neabejojame, kad NATO privalo keistis, reaguodama į plėtrą ir naujas grėsmes. Lietuva privalo užtikrinti tinkamos galios gynybinę parengtį ir kiek įmanoma greičiau pasiekti, kad būtų vykdomi gynybos finansavimo įsipareigojimai, prisiimti stojant į šią organizaciją. Esminis Lietuvos interesas – visomis priemonėmis stiprinti Europos Sąjungos ir JAV santykius bei plėsti Lietuvos ir JAV strateginį bendradarbiavimą, ypač karinio saugumo, energetikos ir ekonomikos srityse, siekti tiesioginio JAV karinių pajėgų buvimo Baltijos šalyse ir Vidurio Europos regione.

Visuomenės įtraukimas. Skatinsime savanorystės palaikymą. Užtikrinsime, kad Lietuvos kariuomenė nuosekliai stiprintų ryšius su visuomene, o prireikus padėtų civilinėms institucijoms teikti paramą žmonėms stichinių nelaimių ir kitais ekstremaliais atvejais, telktų piliečius visuotiniam pasipriešinimui prieš bet kokią agresorių. Kviesime, kad Lietuvos kariuomenė padėtų šeimai, mokyklai ir visuomeninėms organizacijoms patriotiškai ugdyti jaunimą, bei kartu su Krašto apsaugos savanorių pajėgomis bei Šaulių sąjunga naujomis formomis skatintų piliečių ryžtą ginti Tėvynės laisvę.